

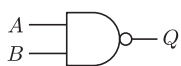
Pamięć RAM od środka

Szymon GUT*

*student, Katedra Informatyki,
Akademia Górniczo-Hutnicza
w Krakowie

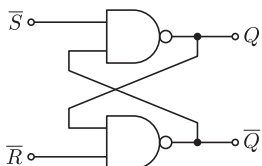
Rys. 1. Symbol masy.

Rys. 2. Bramka NAND (Not AND)

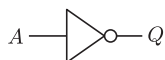
$$Q = \neg(A \wedge B)$$

A	B	Q
0	0	1
0	1	1
1	0	1
1	1	0

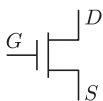
Rys. 3. Zatrzaśki SR

\bar{S}	\bar{R}	Q	\bar{Q}
0	1	1	0
1	0	0	1
1	1	1	0
1	1	0	1

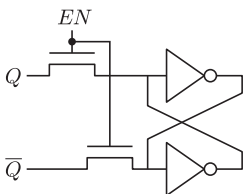

Rys. 4. Bramka NOT, $Q = \neg A$

A	Q
0	1
1	0

Rys. 5. Tranzystor NMOS w zastosowaniach cyfrowych przypomina sterowany napięciem przełącznik: gdy $G = 1$, to D jest zwarte z S , a dla $G = 0$ – rozwarne, tranzystor nazywamy wtedy odpowiednio otwartym i zamkniętym.

Rys. 6. Komórka SRAM.

Pamięci ulotne umożliwiające zarówno zapis, jak i odczyt danych, nazywane są tradycyjnie pamięciami o dostępie swobodnym (ang. *Random Access Memory*). W komputerach stosuje się je jako element pośredni pomiędzy szybkimi rejestrami procesora a wolnymi dyskami twardymi. Jak zobaczymy, również pamięci RAM dzielą się na dwie główne kategorie: szybkie i drogie pamięci statyczne (ang. *Static RAM*) oraz wolniejsze i tańsze pamięci dynamiczne (ang. *Dynamic RAM*).

Komputery operują na sygnałach w postaci napięcia elektrycznego pomiędzy punktem a wyróżnionym potencjałem, tzw. masą (rys. 1). Odpowiednio wysokie napięcie jest uznawane za stan logiczny „1”, a odpowiednio niskie za stan „0”. Dzięki temu, zamiast myśleć o napięciach, można wznieść się na wyższy poziom abstrakcji i rozumować w kategoriach wartości logicznych. Układy, które pracują na takich stanach, nazywamy układami cyfrowymi. Ich podstawowymi elementami składowymi są bramki logiczne – urządzenia, które realizują pewną prostą funkcję logiczną (np. NOT, AND, OR, NAND – rys. 2). Pamięci w układach cyfrowych da się zbudować, korzystając wyłącznie z bramek logicznych.

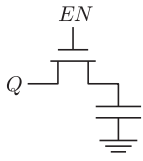
Pamięć statyczna – podejście pierwsze. Aby układ zbudowany z bramek logicznych mógł zapamiętać bit informacji, musi wystąpić sprzężenie zwrotne, czyli część wyjść musi zostać poprowadzonych z powrotem do wejść. Taka sytuacja ma miejsce w układzie nazywanym zatrzaśkiem SR, który można zbudować z wzajemnie połączonych dwóch bramek NAND (rys. 3).

Stany wysokie na obu wejściach ($\bar{S} = \bar{R} = 1$) nazywamy stanem nieaktywnym. Proszę sprawdzić, że dla takich wejść wyjścia układu mają dwa możliwe stany stabilne: $Q = 1, \bar{Q} = 0$ oraz $Q = 0, \bar{Q} = 1$. Te poziomy logiczne utrzymywane są przez bramki tak długo, jak długo podłączone jest zasilanie. Uznajemy, że oznaczają one zapisany w układzie bit informacji, odpowiednio 1 i 0.

Odczyt bitu możliwy jest w każdej chwili z linii wyjściowych. Natomiast aby zaktualizować dane, należy odpowiednio manipulować wejściami. W celu zapisania jedynki ustawiamy na pewien czas $\bar{S} = 0, \bar{R} = 1$. Wymusza to przejście wyjść układu do umownej jedynki logicznej. Gdy następnie, ustawiając $\bar{S} = 1$, wrócimy do stanu nieaktywnego, ta wartość pozostanie zapamiętana w układzie. Analogicznie poprzez $\bar{S} = 1, \bar{R} = 0$ zapisujemy zero. Na wejściach może również wystąpić $\bar{S} = \bar{R} = 0$, ale wtedy $Q = \bar{Q} = 1$. Nie wiąże się z tym żadna wartość bitu danych, więc stan ten jest traktowany jako logicznie zabroniony.

Pamięć statyczna – podejście drugie. W praktyce komórki pamięci statycznej realizuje się nieco inaczej. Poprzez połączenie linii wejściowych i wyjściowych oraz użycie bramek NOT (rys. 4) zamiast NAND można uprościć strukturę komórki i zmniejszyć liczbę linii sterujących. Schemat komórki pamięci przedstawia rysunek 6. Dwie bramki NOT wzajemnie oddziałują na swoje wejścia. Mogą być w dwóch stabilnych stanach, które rozróżniają wartości bitu. W układzie znajdują się dodatkowo dwa tranzystory dostępowe (rys. 5) sterowane linią EN . Przez większość czasu zachodzi $EN = 0$, wtedy bramki są odcięte od stanów na liniach danych Q i \bar{Q} . Dzięki temu do linii danych można podłączyć wiele komórek pamięci.

Odczyt danych odbywa się przez otwarcie tranzystorów linią $EN = 1$. Wtedy linie danych przyjmują wartości $Q = 1, \bar{Q} = 0$, gdy zapisany był bit 1, lub $Q = 0, \bar{Q} = 1$, gdy zapisane było 0. Aby zapisać dane, należy ustawić odpowiednie stany na liniach danych, a następnie otworzyć tranzystory. Rezystancja zastępcza tranzystorów dostępowych i tranzystorów wchodzących w skład bramek NOT jest tak dobrana, aby wartości na liniach danych wymusiły stan bramek, a układ zapamiętał nowy bit informacji.

Rys. 7. Komórka DRAM.

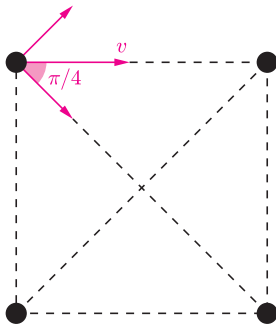
Pojemność pasożytnicza to niepożądana pojemność elektryczna tworząca się między elementami układu.

Bramki logiczne budujące współczesne procesory są wykonane w technologii CMOS i składają się wyłącznie z tranzystorów: bramka NOT potrzebuje dwóch, a bramka NAND – czterech.

Rozwiązanie zadania F 821.

Z symetrii problemu wynika, że w każdej chwili położenia żuków będą znajdować się w wierzchołkach pewnego kwadratu. Prędkość ustalonego żuka wygodnie jest rozłożyć na składową „do środka kwadratu” i składową do niej prostopadłą.

Ta pierwsza, określająca tempo, w jakim każdy z żuków zbliża się do środka kwadratu, jest równa $v \sin \frac{\pi}{4} = v/\sqrt{2}$. Ponieważ początkowa odległość żuka do środka kwadratu wynosi $a/\sqrt{2}$, szukany czas, w jakim żuki osiągną środek kwadratu, jest równy $t = a/v$.

Pamięć dynamiczna. Innym pomysłem na zapis bitu informacji jest reprezentowanie go jako stanu naładowania kondensatora. Naładowany kondensator oznacza logiczne 1, a rozładowany – 0. Komórka takiej pamięci zawiera tylko dwa elementy: tranzystor dostępowy i kondensator połączony z masą (rys. 7).

Aby wpisać bit informacji do pamięci, ustawia się odpowiedni stan linii Q , a następnie otwiera tranzystor, ustawiając $EN = 1$. Gdy po pewnym czasie kondensator już się naładuje bądź rozładuje, zgodnie z napięciem na Q , można z powrotem zamknąć tranzystor dostępowy.

Odczyt danych jest równie prosty. Wystarczy otworzyć tranzystor i odczytać stan pamięci z linii Q . Linia danych Q w praktyce łączy wiele wyjść komórek pamięci i jest dość długa. Niestety, okazuje się, że jej pojemność pasożytnicza jest większa niż pojemność kondensatora komórki pamięci. Przez to przy każdym odczycie kondensator rozładuje się, a właśnie otrzymany bit danych trzeba zapisać od nowa.

Sytuację dodatkowo komplikuje fakt, że nawet gdy tranzystor jest zamknięty, to przepływa przez niego niewielki prąd. Rezystancja tranzystora, choć bardzo duża, jest skończona. Kondensator powoli się rozładowuje, a dane należy odświeżyć, żeby nie zostały utracone. Polega to na przeprowadzeniu odczytu, po którym nastąpi powtórny zapis bitu. Pamięć musi być wyposażona w dodatkowy układ, który co pewien czas odświeża całą zawartość pamięci. Właśnie ze względu na konieczność odświeżania ten typ pamięci został nazwany pamięcią dynamiczną.

Parametry i zastosowanie. Pamięci można porównać pod względem kosztu przechowywania bitu informacji, szybkości działania i zużycia mocy.

Standardowa komórka SRAM składa się z sześciu tranzystorów, natomiast komórka DRAM – z jednego tranzystora i kondensatora. Prostsza budowa powoduje, że komórki DRAM można gęściej upakować na płytce krzemowej, a ponadto pamięć ta jest wyraźnie tańsza.

Jednak pamięć dynamiczna jest wolniejsza niż statyczna. Wynika to z kilku czynników. Po pierwsze, w trakcie cyklu odświeżania zawartości pamięci nie jest możliwy dostęp do pamięci. Po drugie, zapis i odczyt danych wymagają ładowania lub rozładowywania kondensatora w komórce pamięci, co zajmuje niezerowy czas. Operacje na pamięci statycznej również wymagają przeładowania pewnych pojemności pasożytniczych, ale znacznie mniejszych. Dane są dostępne niemal natychmiast po aktywowaniu tranzystorów dostępowych. Dokładne czasy dostępu do pamięci zależą od realizacji układu. W przybliżeniu wynoszą 10 ns i 60 ns odpowiednio dla pamięci statycznej i dynamicznej. Dla porównania: w czasie 10 ns nowoczesne procesory mogą wykonać około 20 instrukcji, a światło przebywa trzy metry.

Pod względem zużycia mocy znowu wygrywa pamięć statyczna. Utrzymywanie stanu pamięci statycznej wymaga zasilania bramek NOT. Najwięcej mocy zużywane jest jednak na dostępy do pamięci, co powoduje, że tracona moc jest proporcjonalna do częstotliwości dostępu. Pamięć dynamiczna wymaga większej mocy, ponieważ aktywnie utrzymuje dane w kondensatorach, odświeżając ich zawartość. Kondensatory cyklicznie ładują się i rozładowują, co zużywa prąd.

Komórki pamięci statycznej i dynamicznej różnią się strukturą wewnętrzną i parametrami. Przekłada się to na ich zastosowania. Pamięć dynamiczną stosuje się tam, gdzie potrzebna jest pojemna, w miarę szybka pamięć – np. w kościach pamięci operacyjnej. Większe zużycie mocy ogranicza zastosowania tego typu pamięci w układach zasilanych bateryjnie. Natomiast pamięć statyczna jest używana tam, gdzie ważny jest szybki dostęp do danych, czyli m.in. jako pamięć podręczna procesora i bufory routerów, a także w małych urządzeniach elektronicznych, w których liczy się prostota układu obsługującego pamięć.